

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Інформаційна культура користувачів бібліотек у цифрову епоху»**

на здобуття освітнього ступеня
зі спеціальності
освітньо-професійної програми

бакалавра
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
Інформаційна аналітика та зв'язки з
громадськістю

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело*

(підпис)

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

Виконав: здобувач вищої освіти
гр. АЗД-41
Віталій, ОСАДЧУК

Керівник:
науковий ступінь, вчене звання Алла ОВІЄНКО
pHD (доктор філософії), доцент

Рецензент:
науковий ступінь, вчене звання Ольга ІГНАТЕНКО
к. психол. н., доцент

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Тетяна СИДОРЕНКО

« ____ » _____ 202_ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Осадчука Віталія Андрійовича

1. Тема кваліфікаційної роботи: Інформаційна культура користувачів бібліотек у цифрову епоху

керівник кваліфікаційної роботи: Алла ОВСІЄНКО

затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «24» лютого 2025 р. № 56

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи

Мета дослідження: Дослідити сутність інформаційної культури користувачів бібліотек у цифрову епоху та запропонувати напрями її формування й удосконалення з урахуванням сучасних інформаційних технологій.

Об'єктом дослідження є: Дослідження сутності інформаційної культури користувачів бібліотек у цифрову епоху та запропонувати напрями її формування та удосконалення з урахуванням сучасних інформаційних технологій.

Предметом дослідження є: Особливості інформаційної поведінки користувачів у цифровому середовищі та методи її оптимізації через бібліотечні сервіси.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1) ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ;

2) ЦИФРОВА ЕПОХА ЯК ВИКЛИК І РЕСУРС ДЛЯ БІБЛІОТЕК;

3) ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація, 3 таблиці

6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів	Строк	Примітки
---	--------------	-------	----------

з/п	кваліфікаційної роботи	виконання етапів роботи	
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	
6	Висновки	09.05.2025	
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	
9	Оформлення й представлення роботи на кафедру та перевірка на плагіат	16.05.2025	
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	
11	Попередній захист роботи	11.06.2025	
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.06.2025	

Здобувач вищої освіти

Віталій ОСАДЧУК

Керівник
кваліфікаційної роботи

Алла ОВСІЄНКО

РЕФЕРАТ

Дипломна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на тему «Інформаційна культура користувачів бібліотек в цифрову епоху» містить 54 сторінки, 3 таблиці. Перелік посилань нараховує 46 найменувань.

Актуальність роботи - актуальність теми дослідження зумовлене з кількох причин. По-перше, вона відображає глобальні зміни в структурі інформаційної взаємодії в суспільстві. По-друге, вона торкається ролі бібліотек як інституцій, здатних допомогти людині адаптуватися до нових умов. По-третє, вона дозволяє дослідити проблеми й перспективи формування інформаційної культури різних категорій користувачів — молоді, дорослих, людей поважного віку.

Мета роботи - дослідження сутності інформаційної культури користувачів бібліотек у цифрову епоху та запропонувати напрями її формування й удосконалення з урахуванням сучасних інформаційних технологій

Предмет дослідження - особливості інформаційної поведінки користувачів у цифровому середовищі та методи її оптимізації через бібліотечні сервіси.

Методи дослідження - аналіз та узагальнення наукових джерел, порівняльний аналіз, соціологічне анкетування, спостереження, систематизація та графічна інтерпретація даних.

Ключові слова: інформаційна культура, культура, бібліотека,

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ.....	9
1.1. Поняття інформаційної культури та її структура.....	9
1.2. Роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури	15
1.3. Інформаційна культура як складова інформаційної грамотності	21
РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВА ЕПОХА ЯК ВИКЛИК І РЕСУРС ДЛЯ БІБЛІОТЕК	24
2.1. Характеристика цифрового середовища та змін у користувацькому досвіді.....	24
2.2. Цифрові сервіси в бібліотеках: досвід України та світу.....	27
2.3. Вплив цифрових технологій на модель поведінки читача	32
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ	39
3.1. Методика дослідження інформаційної поведінки користувачів	39
3.2. Шляхи підвищення інформаційної культури користувачів у цифровому середовищі.....	41
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

У ХХІ столітті суспільство вступило в нову фазу свого розвитку — цифрову епоху, яка кардинально змінює всі аспекти людського життя. Зокрема, суттєві трансформації зазнала інформаційна сфера, де інтернет, цифрові технології та мобільні комунікації стали основними каналами отримання, передачі та обробки інформації. У цих умовах здатність ефективно орієнтуватися в інформаційному середовищі, критично мислити, відокремлювати достовірну інформацію від фейків набуває виняткового значення. Саме ці навички й формують сутність поняття інформаційної культури.

Бібліотеки, як традиційні осередки знання, з переходом до цифрової парадигми зазнали суттєвих змін: від сховищ паперових ресурсів вони перетворюються на багатофункціональні інформаційні центри з доступом до електронних баз даних, віртуальних довідок, цифрових архівів. Проте головною цінністю бібліотеки залишається не лише інформаційний ресурс, а й користувач — активний учасник комунікації, який повинен володіти відповідним рівнем інформаційної культури. Уміння користувача самостійно знаходити, оцінювати, структурувати й використовувати інформацію — критично важливе в епоху перенасичення цифровими потоками.

Сьогодні ми спостерігаємо не лише розширення доступу до інформації, а й загрозу інформаційного перевантаження, маніпуляцій та дезінформації. Це актуалізує питання не просто навичок користування технікою, а комплексної інформаційної культури як стійкого набору знань, умінь і цінностей, пов'язаних з ефективним інформаційним поведженням. Особливо важливою є ця проблема у контексті бібліотек, де від рівня інформаційної культури користувачів залежить ефективність використання інформаційних ресурсів і розвиток самих бібліотек у майбутньому.

Тема цієї дипломної роботи — *«Інформаційна культура користувачів бібліотек у цифрову епоху»* — є актуальною з кількох причин. По-перше, вона відображає глобальні зміни в структурі інформаційної взаємодії в суспільстві. По-

друге, вона торкається ролі бібліотек як інституцій, здатних допомогти людині адаптуватися до нових умов. По-третє, вона дозволяє дослідити проблеми й перспективи формування інформаційної культури різних категорій користувачів — молоді, дорослих, людей поважного віку.

Цифрова трансформація бібліотек – це складний і багатогранний процес, який потребує значних зусиль бібліотечних установ, органів влади та суспільства в цілому. Оскільки бібліотеки прагнуть пристосуватися до цифрового ландшафту, що швидко розвивається, вони повинні долати низку викликів, які можуть вплинути на їх здатність надавати ефективні послуги своїм громадам. У цій статті аналізуються основні виклики, з якими стикаються бібліотеки в контексті цифрової трансформації, включаючи обмежені фінансові ресурси, недостатню цифрову грамотність персоналу, застарілу інфраструктуру, проблеми доступності та інклюзивності, захисту авторських прав, кібербезпеки, підтримки цифрових ресурсів та опору змінам.

Мета роботи:

Дослідити сутність інформаційної культури користувачів бібліотек у цифрову епоху та запропонувати напрями її формування й удосконалення з урахуванням сучасних інформаційних технологій.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати поняття «інформаційна культура» в науковій та бібліотечній літературі;
- Визначити роль бібліотек у формуванні інформаційної культури в умовах цифровізації;
- Оцінити зміни в поведінці користувачів бібліотек під впливом цифрових технологій;
- Провести соціологічне дослідження щодо рівня інформаційної культури користувачів;
- Розробити практичні рекомендації для бібліотек щодо підтримки інформаційної грамотності.

Об'єкт дослідження - процес формування інформаційної культури користувачів бібліотек.

Предмет дослідження - особливості інформаційної поведінки користувачів у цифровому середовищі та методи її оптимізації через бібліотечні сервіси.

Методи дослідження - для досягнення поставленої мети використовувалися методи: аналізу та узагальнення наукових джерел, порівняльний аналіз, соціологічне анкетування, спостереження, систематизація та графічна інтерпретація даних.

Практичне значення. Матеріали дипломної роботи можуть бути використані бібліотечними установами для розробки навчальних програм, цифрових послуг, заходів з підвищення інформаційної культури користувачів, а також у процесі професійної підготовки майбутніх бібліотекарів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1. Поняття інформаційної культури та її структура

Щоб визначити етимологію терміну «інформаційна культура», спершу треба звернутися до аналізу поняття «культура». Коли ми говоримо про культурну людину, передусім маємо на увазі добре виховану особистість з певним рівнем освіченості. Але глибший аналіз, здійснюваний в межах наук, таких як антропологія, етнологія, структурна лінгвістика, семіотика та теорія інформації, показує, що значення поняття "культура" досі не має однозначного тлумачення. Методологічний аналіз визначень цього терміну, яких налічується декілька сотень [8], виявляє розмаїття методів та підходів до вивчення культури: антропологічний, аксіологічний, історичний, нормативний, психологічний, гносеологічний, праксеологічний, метрологічний, семіотичний, соціологічний, інформаційний, кібернетичний [4].

З точки зору діяльнісного підходу до культури, її можна визначити як спосіб дієвого існування людини, зумовлений природою та суспільством. Так, у Всесвітній енциклопедії філософське визначення також наголошує на діяльнісній активності: «Культура – це система надбіологічних програм людської діяльності, поведінки та спілкування, що історично розвиваються та є умовою відтворення й зміни соціального життя в усіх його основних проявах» [1].

Такий підхід дає можливість виділяти багато видів культур, залежно від виду діяльності – культура спілкування, фізична культура, інформаційна культура тощо. Інформаційна культура у цьому переліку має особливе значення, оскільки передача сукупного соціального досвіду від одного покоління до наступного можлива лише завдяки його закріпленню у знаковій формі, тобто через соціально значущу інформацію, яка регулює діяльність, поведінку та спілкування людей. З цієї точки зору, інформаційну культуру (в широкому розумінні) можна окреслити як особливий соціальний механізм трансляції важливої інформації, тобто як спосіб діяльності, спрямований на накопичення, збереження та передачу ідей, знань і матеріально-духовних цінностей. Феномен інформаційної культури, як складової

загальнолюдської культури, можна розглядати на різних рівнях: суспільному, груповому, особистісному.

Формування інформаційної культури у цілого покоління людей – це соціальне замовлення інформаційного суспільства, перехід до якого розпочався у другій половині XX століття. Саме це століття визначило інформацію головним ресурсом, а інформаційні технології стали основними технологіями для пошуку, представлення, обробки, збереження та використання інформації. Під інформаційною культурою суспільства можна розуміти сукупність досягнень у галузі його інформатизації: ступінь задоволення людей наявною інформацією, рівень оснащеності комп'ютерною технікою та засобами зв'язку, кількість людей, які використовують інформаційні технології у повсякденному житті. З розповсюдженням інформаційних засобів зростає кількість людей, для яких робота з комп'ютером є основною діяльністю. Їх об'єднання створює своєрідну інформаційну субкультуру, яка, з одного боку, відрізняється від загальнолюдської культури, а з іншого – є її складовою.

Основні риси інформаційної субкультури – проведення більшості часу за комп'ютером, вживання специфічного сленгу (наприклад, "пень" – Pentium, "вінт" – вінчестер, "материнка" – материнська плата). Окрім позитивного впливу інформаційної субкультури (людина вільно володіє комп'ютерною технікою, обізнана з останніми новинками), є й негативний вплив: вона не сприяє поширенню знань з інших наук (що неприпустимо для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів вишів), може призводити до погіршення здоров'я (зокрема, зору) внаслідок гіподинамії. Інформаційна субкультура також не охоплює деякі некомп'ютерні способи роботи з інформацією. Наприклад, представники інформаційної субкультури швидше шукатимуть інформацію в Internet, аніж у бібліотеці, хоча зараз ця мережа має або поверхневу, або суто комерційну інформацію (недарма її називають "всесвітнім смітником" [7]).

Крім того, психологи попереджають, що у "комп'ютерних наркоманів" комп'ютер сприяє не засвоєнню навколишнього світу, а відчуженню від нього. Широко поширена думка, згідно з якою інформаційну культуру людини потрібно розуміти як уміння працювати з комп'ютерною технікою та здатність формалізувати

знання, аби вводити їх в автоматизовані системи. Але інформація існує не тільки в комп'ютері у вигляді даних (або знань), а й навколо нас. Комп'ютер – це лише засіб для оперативної й автоматичної (а отже, зручної для користувача) обробки інформації, незалежно від її виду (текстової, числової, графічної, музичної, комбінованої). Таким чином, феномен, що розглядається, охоплює як традиційні способи роботи з інформацією, так і ті, що пов'язані з використанням комп'ютерної техніки та мереж комунікацій.

Крім того, будь-яка культура людини передбачає наявність у неї не лише вмінь, а й певних знань, навичок, здібностей, ціннісних орієнтацій. З цієї позиції, зміст визначення цього виду культури на рівні особистості можна представити так: інформаційна культура людини – це системне утворення особистості, що інтегрує знання про основні методи інформаційних технологій, уміння використовувати наявну інформацію для вирішення прикладних завдань, навички користування персональним комп'ютером і технологіями зв'язку, здібності представляти інформацію у зрозумілій для всіх формі, орієнтує на розширення та поновлення знань. Якщо стисло, то інформаційна культура людини – це інтеграція здібностей, навичок, знань, ціннісних орієнтацій особистості, які спонукають до свідомого прагнення набувати нових знань.

Сутність інформаційної культури розкривається через її складові. Умовно, ці складові можна поділити на кілька груп:

- загальнопізнавальні;
- алгоритмічні;
- пов'язані з навичками володіння комп'ютерною технікою;
- ті, що містять знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій;
- інформаційні.

Деталізація цих складових може мати таку структуру:

1. Загальнопізнавальні складові включають:

- загальнокомунікативні вміння;

- вміння організувати пошук інформації з різних джерел, користуватися алфавітним та тематичними каталогами у бібліотеці;
- знання періодичних видань, навички роботи з енциклопедіями та довідниками у фаховій та суміжних галузях, уміння скласти конспект;
- використання прийомів та методів ефективного читання;
- вміння обирати і ставити мету, здійснювати постановку завдань, формулювати обґрунтовані гіпотези, систематизувати факти, осмислювати та аналізувати висновки, узагальнювати спостереження, передбачати наслідки прийнятих рішень та власних дій, вміти їх оцінювати тощо.

2. Складові алгоритмічної культури включають такі вміння:

- вміння правильно, чітко та однозначно висловлювати власні думки у зрозумілій для співрозмовника формі;
- підбирати послідовність операцій у пізнавальній діяльності, розробляти програму спостереження, дослідження, експерименту;
- аналізувати знання та інтерпретувати отримані результати та ін.

3. Складові, пов'язані з навичками володіння комп'ютерною технікою, охоплюють:

- вміння швидко вводити інформацію з клавіатури та взаємодіяти з графічним інтерфейсом програм за допомогою миші;
- здатність використовувати засоби операційної системи та прикладне програмне забезпечення загального та предметно-орієнтованого призначення, системи телекомунікацій;
- звички звертатися до комп'ютера для вирішення завдань з будь-якої предметної галузі за умови, що такий спосіб доступу до інформації є найраціональнішим, тощо.

4. Складові, що включають знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій:

- знання та дотримання законів про авторські права на комп'ютерні програми (виконання чинного законодавства стосовно охорони інтелектуальної

власності, що забороняє нелегальне копіювання та використання програмного забезпечення);

- дотримання етичних норм при публікації інформації в Internet, при роботі з електронною поштою та участі в телеконференціях (комп'ютерною спільнотою засуджується розміщення на сторінках Internet насильства, пропаганди наркотиків і порнографії).

Аналіз вищезазначеного показує, що формування інформаційної культури відбувається шляхом опанування людиною знаннями та вміннями, які входять до її складових. Ці складові набуваються в процесі навчання всім предметам, які вивчаються в освітніх закладах.

Особлива роль при цьому належить освітньому предмету "інформатика", основним об'єктом дослідження якого є інформація, тому в процесі його вивчення формуються додаткові, в порівнянні з іншими предметами, інформаційні компоненти, котрі, на нашу думку, потрібні лише спеціалістам у галузі інформатики:

- розуміння сутності інформації та інформаційних процесів, їх ролі в пізнанні оточуючої дійсності і творчої діяльності людини, в керуванні технічними і соціальними процесами, їх ролі в забезпеченні зв'язку живого з оточуючою дійсністю;
- розуміння проблем передачі, оцінки і виміру інформації, її сприйняття і осмислення, сутності процесу формалізації, усвідомлення зв'язку між змістом і формою, а також ролі інформаційного моделювання в сучасній інформаційній технології;
- уміння формалізувати наявні знання та будувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ;
- розуміння сутності штучного інтелекту [2].

Функції інформаційної культури аналогічні функціям загальнолюдської культури [5; 8], але є більш конкретними:

- світоглядна (формує уявлення про інформаційну картину світу)

- регулятивна (здійснює вплив на діяльність, включає до світогляду людини норми та правила у галузі інформаційних технологій);
- пізнавальна (розширює знання людини за рахунок придбання ним вже існуючої інформації);
- творча (допомагає організувати дослідження, результатом якого є здобуття нових ідей, знань, умінь та цінностей);
- виховна (впливає на особистісну поведінку);
- комунікативна (сприяє діалогу між людьми, у тому числі і за допомогою комп'ютерних мереж);
- ціннісна (формує ідеал надбання знань).

Ще одна проблема стосується віку дітей, з якого потрібно цілеспрямовано починати формування інформаційної культури. Науковці ще не пришли до одного висновку, коли це потрібно робити: з початкової школи [6], або – з середньої [2; 3].

На нашу думку: чим раніше – тим краще, але ж обов'язково необхідно конкретизувати компоненти інформаційної культури, через які вона формується, враховуючи вікові особливості тих, хто навчається. І дуже важливо, щоб навички, надбані у курсі інформатики, набували подальшого розвитку у інших навчальних дисциплінах.

Підсумуючи вищерозглянуте, можна зробити висновок, що задача освіти сьогодні – створити простір для розвитку інформаційної культури особистості, яка сприяє формуванню самостійного мислення, відчуттю нового, умінню відслідковувати зміни та реагувати на них, умінню приймати рішення в складних нестандартних ситуаціях, що можливо лише за умов повного інформування людини.

При такому підході у того, хто навчається повинна складатися свідома мотивація на постійне розширення професійного та загальнокультурного кругозору, а також уявлення про відкритість системи знань, які набуваються у закладах освіти, переконання у тому, що основу міцності та надійності знань дає лише безперервний процес пошуку та споживання інформації, її критична обробка на протязі всього життя.

1.2. Роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури

У сучасному інформаційному просторі бібліотеки виступають стратегічним фундаментом не лише як місця зберігання документів, але й як осередки для формування інформаційної культури серед читачів. Цей процес включає не тільки знайомство з різноманітними джерелами знань, але й формування вмінь шукати, оцінювати, відбирати, використовувати та етично ставитись до інформації в умовах її стрімкого збільшення.

У контексті змін у суспільстві роль бібліотек як ключового фактора накопичення та перетворення знань стає дедалі актуальнішою. Ці установи століттями слугували сховищами інформації, забезпечуючи доступ до знань та сприяючи розвитку людей та всього суспільства. Бібліотеки не просто зберігають знання, але й активно перетворюють їх, роблячи їх доступними для широкого кола людей. Це реалізується через каталогізацію, оцифрування, популяризацію інформації, а також шляхом проведення освітніх та культурних програм. Закон України № 684 (2018) містить таке визначення електронної бібліотеки: «Універсальна централізована інформаційна система, розроблена для накопичення, замовлення, обліку, обробки, зберігання, використання електронних зборів документів та їх управління, обслуговування відвідувачів та користувачів бібліотеки та права на права».

Слід відзначити, що концепція "електронної бібліотеки" (цифрової бібліотеки) вперше з'явилася в 1994 році в рамках ініціативи цифрової бібліотеки NSF/DARPA/NASA. Спочатку термін "віртуальна бібліотека" використовувався як синонім цифрової бібліотеки. Проте з часом він набув іншого значення та тепер описує бібліотеки, котрі є віртуальними у ширшому розумінні (наприклад, бібліотеки, що поєднують розподілений вміст).

На ранніх етапах розвитку цифрових бібліотек були дискусії щодо подібностей та відмінностей між термінами "цифрова", "віртуальна" та "електронна". Провідні країни світу розпочали глобальні ініціативи щодо створення електронних бібліотек, зокрема, Всесвітній проект цифрової бібліотеки, ініційований Бібліотекою Конгресу за підтримки ЮНЕСКО. Мета WDL - сприяти міжнародному та міжкультурному

порозумінню. Цей ресурс забезпечує доступ до багатства та розмаїття культурної спадщини світу у відкритому та багатомовному форматі.

Серед представленого вмісту - рукописи, карти, ноти, записи, рідкісні та цінні книги, фільми, фотографії, малюнки та інше (Бібліотека Конгресу: Всесвітня цифрова бібліотека, н.е.). В епоху цифрових технологій бібліотеки зазнають значних змін. Впровадження електронних каталогів, інтернет-бібліотек, штучного інтелекту та інших інновацій відкриває нові можливості для інформаційної діяльності. Важливо розуміти, що роль бібліотек не обмежується зберіганням та наданням інформації. Вони відіграють важливу роль у розвитку людей та суспільства. Бібліотеки стають каталізаторами інтелектуального росту, забезпечуючи доступ до інформації та створюючи умови для розвитку та взаємодії. Їх роль у суспільстві буде лише зростати, оскільки знання стають дедалі ціннішим ресурсом. Для вирішення проблем сьогодення бібліотекам потрібно постійно розвиватись, впроваджувати нові технології, розширювати спектр послуг та зміцнювати партнерські зв'язки.

Під впливом важливих чинників, таких як глобалізація, оцифрування та російсько - українська війна, системна трансформація та функції бібліотек формуються соціально-політичним та соціально-економічним рівнем розвитку українського суспільства. Умови цифрової епохи, що характеризуються постійним зростанням обсягів інформації та документальних ресурсів, дозволяють бібліотекам не лише зберегти ключову роль у структурі інформаційної комунікації суспільства, але й відкривати нові перспективи національного відродження в галузі культури, освіти та науки як основи економічного розвитку країни.

Проте цифрова трансформація бібліотек є не лише перспективою, а й серйозним викликом. Бібліотекам необхідно вирішувати питання оцифрування фондів, створення цифрових платформ та онлайн-каталогів, де користувачі зможуть брати участь у вебінарах, онлайн-читаннях, розвивати електронні ресурси, впроваджувати новітні технології, підвищувати рівень цифрової грамотності персоналу та забезпечувати доступність послуг для всіх верств населення. Потрібно використовувати нові технології, щоб зробити бібліотеки більш доступними, зручними та інклюзивними для користувачів з різними потребами. Цифрові

бібліотечні платформи повинні бути адаптовані для людей з обмеженими можливостями, зокрема, підтримка екранних рідерів, використання великого шрифту, аудіо- та відеоматеріалів з субтитрами. Це дає можливість зробити бібліотеки інклюзивними для користувачів з вадами зору, слуху або іншими фізичними обмеженнями. Для тих, хто не має досвіду роботи з цифровими технологіями, бібліотеки можуть надавати програми навчання цифрової грамотності. Це дозволяє широкій аудиторії опанувати навички роботи з комп'ютерами та інтернетом, що важливо для доступу до цифрових бібліотечних ресурсів.

У той самий час виникають складні питання, пов'язані із захистом авторських прав, кібербезпекою та підтримкою цифрових ресурсів. Успішна реалізація цифрової трансформації бібліотек потребує також підтримки на нормативному рівні, що включає розробку та оновлення законодавчих актів та регуляцій.

Цифрова трансформація бібліотек є актуальною темою досліджень, що привертає увагу науковців, практиків та бібліотекарів у всьому світі. Останні наукові роботи охоплюють різні аспекти цієї теми, включно з впровадженням нових технологій, зміною підходів до управління бібліотечними ресурсами, проблем цифрової грамотності користувачів та працівників, а також питань відкритого доступу до знань.

Дослідження зарубіжних вчених у сфері цифрової трансформації бібліотек зосереджуються на багатьох важливих аспектах, які охоплюють інноваційні технології, нові моделі управління інформацією, цифрову грамотність, відкритий доступ до наукових знань, а також виклики та можливості, що виникають у результаті цих змін. Зокрема, останні дослідження акцентують увагу на наступних напрямках. Майкл Сейман та Карен Култер досліджують використання штучного інтелекту для покращення роботи бібліотечних систем та підвищення ефективності обслуговування користувачів. Дослідження Поля Гокінгса та інших зарубіжних науковців зосереджуються на впливі відкритих репозиторіїв на доступ до наукових досліджень та збільшення цитованості наукових робіт. Вони аналізують різні моделі управління відкритим доступом та розглядають питання авторських прав, збереження цифрових даних та забезпечення їхньої якості. Емма Корман та інші

дослідники наголошують на важливості розвитку цифрової грамотності серед бібліотекарів і користувачів. Вони підкреслюють необхідність впровадження навчальних програм, які допоможуть користувачам ефективно працювати з цифровими ресурсами та базами даних. У цьому контексті також розглядаються інструменти та методи навчання, які можуть бути використані в бібліотеках для підвищення рівня цифрових навичок.

Бібліотечні системи України давно вже потребують оновлення та модернізації. Це вже об'єктивна реальність, що потребує певного наукового прогресу, котрий стає невід'ємним складником суспільства.

Потенціал бібліотеки встановлюється певними інноваціями та реорганізацією, що посилює вагомий вплив сучасних тенденцій глобальних цифрових діяльностей на загальний порядок який не сприймається як виклик для роботи книгозбірень їхніх фахівців, але на жаль що досі бібліотечна система мають сильний консервативно традиційний вплив. Бібліотечний потенціал починає нарощуватися завдяки широкому використанню великим можливостям мережевих технологій і сервісів, комп'ютеризації процесів обслуговування, популяризації книг і читання, бібліотечного фаху загалом, залученню нових користувачів, підвищенню професійного рівня бібліотекарів та оновленню матеріально-технічної бази. Інтелектуальний складник бібліотечної справи формується як із зовнішнього середовища, так і завдяки високому рівню обізнаності бібліотекарів з інноваційними технологіями та формами обслуговування.

Коли почався розвиток інформаційних технологій та глобальної мережі інтернет в другій половині XX столітті почав спричиняти великі перебудови та інновації у суспільстві. Розпочинається автоматизація людської діяльності в усіх її процесах. Цей процес вже починає охоплювати бібліотеки та усю їхню діяльність.

На сьогоднішній час бібліотеки починають перетворюватися на центр різноманітної інформації. Особливу увагу то роль почала відігравати глобальна мережа Інтернет у роботі бібліотеки, оскільки саме вона дає можливість за межами бібліотеки поширювати свою діяльність та інформацію, починати створювати електронні каталоги та картотеки, а також можливість це все виставляти це все в

мережу Інтернет, проводити віртуальні виставки. Саме тому, бібліотеки починають все більше вдосконалюватися та розвиватися.

Що сприяє інноваційним підходам що дає можливість все більше розвиватися, як бібліотечним працівникам так і самим бібліотекам. Сьогодні бібліотеки широко впливають на університетська бібліотеки, які дають можливість студентам ще з більшою цікавістю для походу до бібліотеки не тільки для навчання а і за для цікавому саморозвитку, бо сьогодні бібліотеки розвиваються та вдосконалюються, що все більше цікавить відвідувачів свої оновленими базами, все комп'ютеризовано, та багато що є для легшого та цікавішого сприйняття бібліотеки.

Бібліотеки, не зважаючи ріст постіндустріальних тенденцій, залишається збирання та зберігання комплексом суспільно значущої інформації, що відображає надбання духовної та інтелектуальної значущої спільності та широкого доступу до них, що створюють умов національних спільнот для перетину інформаційного простору та функціонуванню глобального інформаційного простору людської спільноти та інформаційної бази розвитку. Прийняття стратегії для розвитку бібліотечної справи, основою якої є загальний доступ до інформації. Водночас для розв'язання існуючих проблем необхідно додаткові зусилля з боку держави за для підтримки бібліотек як великого чинника соціокультурної адаптації населення й подолання інформаційної та культурної нерівності, забезпечення єдності регіонів України, розвитку демократії та громадянського суспільства.

Цифрова трансформація бібліотек в подальшому перетворюється у період глобалізації що вимагають посиленої уваги за для вдосконалення втілення конкретних кроків для цього. Сучасні процеси інформатизації все далі більше стають більш залежними від новітніх інформаційних технологій, для яких вони повинні пристосовуватися у ході їхнього просування у суспільстві. Тому бібліотеки сьогодні – це вже нові сучасні інформаційні центри, які сприяють активізації життя в громаді, що є актуальними осередками для спілкування та навчання. Оскільки, у бібліотеках громадяни потребують реалізувати свою потребу в цифровій освіті, отримання доступу до інформаційного ресурсу. Освоєння саме цифрових навичок

упродовж життя – це є потребою сучасної людини, а бібліотеки є саме таким місцем де це може зроби вільно кожен відвідувач бібліотеки.

Інформаційна культура є невід'ємною частиною загальної культури людини, що відображає рівень її підготовленості до ефективної інформаційної діяльності. У контексті бібліотек інформаційна культура розглядається як сукупність знань, навичок та установок, необхідних для ефективного використання ресурсів бібліотеки, як традиційних, так і цифрових. У цифрову епоху, коли домінує електронний формат комунікації, бібліотеки трансформуються у багатофункціональні центри знань, відкриті для широкого кола користувачів, незалежно від їхнього віку, освітнього рівня чи соціального статусу.

Однією з ключових функцій бібліотеки є навчальна, яка реалізується через організацію тренінгів, семінарів, бібліотечних уроків, майстер-класів з навичок інформаційної грамотності. Зокрема, користувачів навчають:

- користуватися електронним каталогом;
- формулювати запити до інформаційних систем;
- розрізняти наукову та псевдонаукову інформацію;
- розпізнавати маніпулятивні джерела, фейки, дезінформацію;
- оформлювати бібліографічні посилання згідно з академічними стандартами.

стандартами.

Бібліотека виступає також як цифровий посередник між користувачем та глобальними інформаційними ресурсами. Вона надає доступ до ліцензованих баз даних, електронних книг, енциклопедій, відкритих архівів, що дозволяє користувачам реалізовувати освітні, наукові та професійні потреби. При цьому бібліотекар стає ментором, консультантом, інформаційним навігатором у цифровому середовищі.

Суттєвою є і роль бібліотеки в подоланні цифрової нерівності, яка все ще зберігається в окремих соціальних групах — серед людей похилого віку, сільських мешканців, студентів з обмеженим доступом до якісного інтернету. Бібліотеки забезпечують рівний доступ до технічних засобів, інтернету, освітніх платформ, виконуючи функцію інклюзивного простору.

Крім того, бібліотека є важливим майданчиком для реалізації медіаосвітніх ініціатив. Саме бібліотека здатна формувати критичне мислення через обговорення книг, перегляд та аналіз відеоконтенту, участь у дебатах, літературних клубах. Усе це сприяє вихованню відповідального споживача інформації, який усвідомлює цінність достовірності та перевіреності даних.

У контексті реалізації державних стратегій цифрової трансформації бібліотеки активно долучаються до національних програм підвищення цифрової та інформаційної грамотності населення. Зокрема, в Україні діє проект "Дія.Цифрова освіта", в якому бібліотеки виступають партнерами в організації освітніх заходів.

Таким чином, роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури в цифрову епоху є багатогранною. Це не лише доступ до ресурсів, а й навчання користувачів, підтримка цифрової інклюзії, просування інформаційної та медіаграмотності. Бібліотека сьогодні — це середовище, яке формує не просто читача, а інформаційно грамотного громадянина, здатного ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства.

1.3. Інформаційна культура як складова інформаційної грамотності

Інформаційна культура є культурою нового зразка. Концепція інформаційної культури виникла в межах інформаційного суспільства, де інформація стала ключовим стратегічним ресурсом, і були розроблені передові технології для її зберігання та опрацювання. Інформаційна культура - це культура взаємодії суб'єкта з інформацією. Це здатність цілеспрямовано працювати з інформацією та використовувати її для здобування, обробки та передавання інформації, застосовувати комп'ютерні інформаційні технології, передові технічні методи та засоби. Важливим компонентом інформаційної культури є інформаційна грамотність. Інформаційна грамотність - це вміння визначати інформаційні потреби, ставити запитання, шукати, відбирати, оцінювати інформацію, незалежно від форми її подання.

Інформаційну культуру, на думку одного з провідних експертів у сфері інформатизації, Е.П. Семенюка, можна розглядати як специфічну інформаційну

складову загальної культури людини. Культуру та інформацію поєднують чотири ключові фактори: універсальність; єдність спрямованості на свідомість та життєпрояв людей; соціальна детермінованість з тенденцією до глобалізації; орієнтація на особистість з тенденцією до індивідуалізації.

Отже, культура та інформація виконують нормативно-ціннісну регулятивну функції. Інформаційна культура - це органічний синтез інформації та культури. Це культура взаємодії людини з інформацією на рівні суспільства та окремої особистості. Існує багато визначень інформаційної культури. Ми вважаємо за доцільне розглянути визначення у двох аспектах. Інформаційна культура у широкому сенсі - це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх об'єднання у спільний досвід людства.

У вузькому сенсі інформаційна культура - це оптимальні способи поводження зі знаками, даними, інформацією та надання їх зацікавленому споживачеві для розв'язання теоретичних і практичних задач; механізми вдосконалення технічних сфер виробництва, збереження та передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації.

Варто зазначити, що єдиного визначення інформаційної культури не існує. В одному випадку її визначають як інформаційні якості особистості.

В іншому – як інформаційну діяльність. На наш погляд, інформаційна культура особистості є синтезом інформаційного світогляду, тобто системи поглядів людини на світ інформації, інформаційної грамотності та компетентності у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Компоненти інформаційної культури – комунікативний; мовний; книжковий, читацький; інтелектуальний; інформаційно-технологічний; інформаційно-правовий; світоглядний; моральний; бібліографічний.

Рівні реалізації інформаційної культури:

- когнітивний – знання та вміння;
- емоційно-ціннісний – установки, оцінки, ставлення;
- поведінковий – реальна та потенційна поведінка.

Інформаційна культура існує в різних формах – науковій, промисловій, політичній, художній, освітній та інших.

Відтак, інформаційна культура - це система матеріальних та духовних засобів забезпечення єдності та гармонії у взаєминах людини, суспільства та інформаційного середовища. У процесі комп'ютеризації та інформатизації суспільства інформаційна культура стає складовою загальної культури людини.

РОЗДІЛ 2. ЦИФРОВА ЕПОХА ЯК ВИКЛИК І РЕСУРС ДЛЯ БІБЛІОТЕК

2.1. Характеристика цифрового середовища та змін у користувацькому досвіді

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій кардинально трансформував характер інформації та способи її подачі. Цей процес відчутно впливає на питання збереження світової культурної спадщини, яка є фундаментом для людської цивілізації. Одним з актуальних підходів до забезпечення збереження документальних інформаційних ресурсів та реалізації рівного доступу до історико-культурної спадщини виступає цифрова бібліотека.

Цифрова бібліотека є різновидом електронної бібліотеки, що надає можливість збереження та доступу до оцифрованих повнотекстових матеріалів або зібрань зображень. Електронна бібліотека визначається як розгалужена інформаційна система, яка дозволяє зберігати, накопичувати та ефективно використовувати різні колекції електронних документів, доступні у зручному форматі для користувачів через телекомунікаційні мережі. Існує розмаїття поглядів на сутність електронної бібліотеки, що виникло внаслідок участі в її розвитку представників різних фахівців, як-от фізики, програмісти, медики та бібліотекарі. Часто їх взаємодія в цій сфері є недостатньо налагодженою. Комп'ютерні спеціалісти інколи не повністю усвідомлюють значний досвід та досягнення бібліотекарів у обробці, аналізі та пошуку інформації.

У той же час, бібліотекарі та видавці можуть бути незнайомими з новими розробками та напрямками досліджень у інформаційних технологіях. Як неодноразово підкреслювали експерти інформаційно-бібліотечних послуг, електронна бібліотека передусім залишається бібліотекою. Відтак, при створенні та структуруванні ресурсів електронної бібліотеки неможливо нехтувати існуючим апаратом, нормами та правилами бібліотечної технології, враховуючи специфіку електронних носіїв інформації та сучасних інформаційних технологій. Експерти Бібліотеки Конгресу США, спираючись на великий досвід у створенні та організації масштабних цифрових колекцій національної історико-культурної спадщини,

виділяють ключові задачі в процесі реалізації програми створення Національної цифрової бібліотеки.

Коротко охарактеризуючи актуальні проблеми digital-ініціатив, можна виділити наступне:

1. Оцифрування. Розробка передових технологій для перетворення аналогових матеріалів на цифровий формат. Для створення масштабного ресурсу необхідна оцифровка історичних матеріалів, таких як книжки, журнали, лабораторні записи, звукозаписи, рукописи та фотографії.

2. Пошук. Забезпечення доступу до бібліотечних фондів є складним завданням. Необхідно оптимізувати супровідні каталоги та індекси, щоб ефективно керувати великими цифровими масивами.

3. Зворотний зв'язок. Розробка інструментів для залучення користувачів до створення описів цифрових ресурсів, з метою збагачення наявної інформації.

4. Взаємодія. Встановлення протоколів і стандартів для упорядкування та координації роботи з розподіленою цифровою бібліотекою.

5. Інтелектуальна власність. Ключовим є належний захист авторських прав і прав на інтелектуальну власність, а також дотримання етичних норм та забезпечення конфіденційності.

6. Ефективний доступ. Організація доступу до усіх видів матеріалів на єдиних засадах, незалежно від їх фізичного чи цифрового формату.

7. Різномформатні документи. Застосування підходів для інтеграції різних бібліотечних ресурсів в єдине середовище. Цифрова бібліотека дає можливість працювати з різними видами ресурсів: книгами, статтями, брошурами, особистими та законодавчими документами, гравюрами, архітектурними кресленнями, фотографіями, мапами, нотами, звукозаписами та фільмами. Тому важливо розробити ефективну систему пошуку для їх інтеграції.

8. Багатоаспектність. Орієнтація на широкий діапазон користувачів, від загальної аудиторії до фахівців.

9. Формати цифрових ресурсів. Розвиток гнучких інструментів для адаптації форматів ресурсів відповідно до потреб користувачів, забезпечення збереження та трансформації цифрових об'єктів у зручні формати.

10. Підтримка цифрових ресурсів. Розробка економічних моделей для стійкого функціонування цифрових бібліотек – враховуючи витрати на створення, підтримку та довгострокове архівування даних.

Важливо визначити наукові та технологічні основи для формування цифрової бібліотеки на початкових етапах її розробки. Дотримання міжнародних стандартів та форматів має критичне значення для інтеграції ресурсів у глобальний інформаційний простір та забезпечення їхньої збереженості й доступності в майбутньому. Сучасні проекти з розвитку цифрових бібліотек зосереджені на створенні відкритих онлайн-ресурсів та програм тривалого зберігання даних.

Цифровізація суттєво змінила парадигму функціонування сучасних бібліотек. З переходом до інформаційного суспільства трансформувалися не тільки технічні засоби зберігання та передачі знань, а й сама суть бібліотечного обслуговування. Сучасне цифрове середовище бібліотек — це не просто електронні каталоги, а багаторівнева система сервісів, що орієнтована на користувача нового покоління, який потребує швидкого, зручного та персоналізованого доступу до знань.

Цифрове середовище бібліотеки включає в себе:

- Електронні каталоги та цифрові колекції (е-книги, архіви, бази даних);
- Інституційні репозитарії (електронні наукові праці, дисертації, звіти);
- Інтернет-сервіси (онлайн-бронювання, продовження книг, віртуальні довідки);
- Платформи відкритого доступу (DOAJ, DSpace, arXiv);
- Інтеграція з соціальними мережами та мобільними застосунками;
- Цифрові бібліотеки та портали (Europeana, Google Books, Національна електронна бібліотека України).

Таке середовище надає можливість бібліотеці перетворитися на відкритий медіацентр, доступний цілодобово з будь-якого пристрою.

Перехід до цифрової моделі змінив поведінку користувачів. Основні зміни:

- Зміна пріоритетів з фізичного простору на віртуальний. Користувачі дедалі менше відвідують бібліотеки фізично, натомість активно користуються електронними сервісами.
- Потреба у миттєвому доступі. Нове покоління читачів очікує, що доступ до необхідного ресурсу буде забезпечено негайно, незалежно від місцезнаходження.
- Інтерактивність та зворотний зв'язок. Бібліотеки активно впроваджують елементи гейміфікації, персоналізації, комунікації в режимі реального часу.
- Зростання ролі користувача як співавтора. Завдяки соціальним сервісам читачі стають рецензентами, кураторами колекцій, ініціаторами подій.
- Інклюзивність і доступність. Цифрові сервіси значно розширили доступ до бібліотечних ресурсів для людей з інвалідністю та мешканців віддалених регіонів.

Не дивлячись на очевидні переваги цифрового середовища, воно породжує нові виклики:

- Проблеми цифрового нерівного доступу (особливо в сільських громадах);
- Необхідність постійного вдосконалення цифрової грамотності бібліотекарів;
- Захист авторських прав та персональних даних;
- Трансформація формату бібліотечної професії — від традиційного зберігача фонду до цифрового куратора інформації.

Майбутнє бібліотек — у поєднанні технологічного прогресу з гуманістичними функціями. Бібліотека вже сьогодні — це не просто місце зберігання книг, а простір для обміну знаннями, досвідом і технологіями.

2.2. Цифрові сервіси в бібліотеках: досвід України та світу

В умовах глобального доступу до інформації через інтернет, сучасні бібліотеки, а отже, й бібліотекарі, зіткнулися з новими викликами. Від них вимагається переорієнтація, творчий підхід та опанування нових технологій для створення послуг, де їхні вміння структуризації та організації інформації будуть використані найкращим чином. Створення цифрових ресурсів, які доповнюють

традиційні бібліотечні фонди та розширюють їхній зміст, було пріоритетом ще до кризових явищ. Однак, пандемія та війна дали парадоксальний поштовх цим процесам, зробивши технології дистанційного обслуговування ключовим, а інколи й безальтернативним сервісом бібліотек.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського впродовж останніх років втілила низку цифрових проєктів, спрямованих на інтеграцію усіх різнопланових та мультимедійних ресурсів Бібліотеки в єдиному вікні доступу. Технології бібліотечних порталів знань, вивчені та впроваджені в НБУВ, зокрема, реалізувались у реєстрі «Наука України: доступ до знань», Бібліотечному порталі НАН України LibNAS UA, цифровій платформі підтримки досліджень ResearchUA.

Трансформація сучасних бібліотек на центри інформаційних ресурсів зумовлює дедалі більшу доступність споживача на індивідуальному рівні. Орієнтація на споживача потребує створення саме тих електронних інформаційних продуктів, які є найбільш затребуваними та можуть бути реалізовані з максимальним ефектом.

Вихідні позиції моделі інформаційного маркетингу в бібліотеці повинні не лише базуватися на споживачеві, а й враховувати спосіб сприйняття ним інформаційних продуктів та послуг, запропонованих на інформаційному ринку. На сьогодні бібліотеки розширюють спектр своїх інформаційних продуктів та послуг. Розширення асортименту бібліотечно-інформаційного виробництва відбувається шляхом пропонування споживачам електронних інформаційних продуктів та послуг, які розвивають традиційні сегменти діяльності бібліотек та тісно пов'язані з виготовленням бібліографічних, реферативних, аналітичних продуктів тощо.

У сучасних умовах вкрай важливо розширювати асортимент електронних інформаційних продуктів та онлайн-послуг, налагодити ефективну систему інформаційного маркетингу, спрямовану на виконання головного завдання бібліотеки – удосконалення якості інформаційного обслуговування, створення бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг. Оскільки сьогодні трендом є задоволення потреб користувачів, які не можуть відвідувати бібліотеки особисто,

пріоритетним стає розвиток електронних інформаційних ресурсів бібліотек та віддалених послуг.

В цьому контексті Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) активно розвиває електронні інформаційні ресурси, намагаючись надавати віддалені бібліотечно-інформаційні послуги в рамках онлайн-сервісів «Віртуальна довідка», «Зворотній зв'язок», «Запитай бібліотекаря», «Електронна доставка документів», регулярно презентуючи власні інформаційні можливості в соціальній мережі Facebook.

Одним із найважливіших аспектів трансформації бібліотечної діяльності стала цифровізація. Бібліотеки дедалі активніше оцифровують свої фонди, щоб забезпечити їх доступність в інтернеті. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини НБУВ налічує понад тисячу оцифрованих документів загальним обсягом майже 57 тис. зображень. Цифровізація також проявляється у створенні бібліотеками власних електронних ресурсів. Форми цифрових ресурсів можуть бути різними – віртуальні виставки, електронні курси, бібліотечні проєкти різного рівня. Варто підкреслити, що електронні ресурси бібліотек відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до них з будь-якої точки та у будь-який час.

На сьогодні НБУВ потребує подальшого розвитку традиційних та онлайн-послуг; оптимізації веб-порталу Бібліотеки; вдосконалення технологічних процесів виконання замовлень користувачів на бібліотечні документи; розширення переліку платних послуг; оновлення комп'ютерного парку. Трансформації бібліотечної галузі в період упровадження інформаційних технологій сприяють розвитку бібліотечної справи загалом. Бібліотеки трансформують усі сегменти своєї діяльності, що призводить до розширення спектра бібліотечних ресурсів, продуктів та послуг для користувачів.

До традиційних форм роботи додаються ті, що потребують застосування інформаційних технологій. З їхньою появою саме елементи інформаційного маркетингу стають дієвим інструментом підвищення ефективності роботи бібліотеки в умовах цифровізації всіх сфер життя. Маркетингові складники в системі

електронних комунікацій допомагають бібліотекам краще розуміти інформаційні потреби своїх користувачів та пропонувати їм електронні інформаційні ресурси та онлайн-послуги, що відповідають цим потребам.

Таким чином, стратегія розвитку університетських бібліотек світу стала передбачати максимальну орієнтацію на інформаційні потреби науковця як інформаційного донора та акцептора знань [18]. Це, безперечно, характеризується впровадженням нових цифрових сервісів бібліотек для забезпечення розвитку науки. Найбільш поширеними в світі цифровими сервісами бібліотек ВНЗ, спрямованими на підтримку науки, є послуги з організації та супроводження інституційних репозитаріїв (у США – з 1991 р., в Україні – з 2007 р.). Але оскільки ця тема вже добре представлена у світовій та вітчизняній пресі, то в межах даної роботи автор торкнеться малознайомих для теоретиків і практиків бібліотечно-інформаційної справи України цифрових послуг. Наприклад, аналіз світової фахової періодики та сайтів університетських бібліотек світу доводить, що сьогодні все більшою популярністю та затребуваністю у науковців користується нова модель бібліотечного виробництва та сервісів – «Бібліотечне видавництво» (Library Publishing), яка в Україні тільки робить перші кроки. З сервісами бібліотечного видавництва тісно пов'язані цифрові сервіси з інтеграції наукових публікацій до міжнародного наукового інформаційного простору, тобто їх розміщення в міжнародних базах даних (повнотекстових, реферативних, наукометричних та ін.), репозитаріях, довідкових і пошукових системах.

На можливостях цифрових технологій базуються й сучасні інформаційно-аналітичні послуги університетських бібліотек, а саме – вимірювання впливу та видимості результатів наукових досліджень ВНЗ у світі. Вони актуалізували такі поняття, пов'язані з науковим документальним потоком, як: «моніторинг», «бібліометрика», «наукометричні показники», «інформаційний аналіз», «інфометрична діагностика» та ін.

У ХХІ столітті бібліотеки зазнають істотних змін, перетворюючись з традиційних книгозбірень на сучасні інформаційні хаби. Цифрові сервіси стали невід'ємною частиною їхньої діяльності, забезпечуючи користувачам доступ до

ресурсів у будь-який час та з будь-якого місця. Ці трансформації сприяють підвищенню ефективності обслуговування та розширенню аудиторії бібліотек.

З ініціативи Міністерства цифрової трансформації України та Української бібліотечної асоціації понад 6 000 бібліотек перетворилися на хаби цифрової освіти. Вони надають громадянам можливість опанувати цифрові навички, необхідні для користування електронними послугами держави та онлайн-ресурсами.

Програма "Бібліоміст", реалізована за підтримки Фонду Білла та Мелінди Гейтс, сприяла модернізації понад 1 800 публічних бібліотек в Україні. В рамках програми бібліотеки були оснащені комп'ютерною технікою та підключені до Інтернету, що дозволило розширити спектр послуг для користувачів.

Університетські бібліотеки активно впроваджують інституційні репозитарії, що забезпечують відкритий доступ до наукових праць, дисертацій та інших академічних ресурсів. Це сприяє поширенню наукових знань та підвищенню видимості українських досліджень у світовому науковому просторі.

У багатьох країнах світу бібліотеки активно використовують платформи відкритого доступу, такі як Europeana, DSpace, arXiv, що забезпечують вільний доступ до культурної та наукової спадщини. Ці платформи сприяють збереженню та популяризації знань.

Університетські бібліотеки США, Канади та країн ЄС активно впроваджують цифрові освітні сервіси, включаючи онлайн-курси, вебінари та віртуальні читальні зали. Це дозволяє студентам та дослідникам отримувати доступ до ресурсів та навчання незалежно від місця перебування.

Проекти, такі як Hill Museum & Manuscript Library (HMML), займаються цифровим збереженням рукописів та інших культурних артефактів, особливо в регіонах, що зазнають конфліктів або природних катастроф. Це забезпечує довготривале збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Таблиця 2.1 - Порівняльний аналіз бібліотек України та світу

Критерій	Україна	Світовий досвід
Інфраструктура	Активне впровадження цифрових хабів у бібліотеках	Розвинена цифрова інфраструктура в бібліотеках
Доступ до ресурсів	Розширення відкритого доступу до наукових праць	Широкий доступ до глобальних наукових платформ
Освітні послуги	Проведення тренінгів з цифрової грамотності	Онлайн-курси, вебінари, віртуальні читальні зали
Збереження спадщини	Цифровізація національних бібліотечних фондів	Глобальні проекти з цифрового збереження спадщини

Цифрові сервіси стали невід'ємною частиною сучасних бібліотек, сприяючи розширенню доступу до знань та підвищенню якості обслуговування користувачів. Україна активно впроваджує цифрові ініціативи, зокрема хаби цифрової освіти та інституційні репозитарії, що свідчить про прагнення до інтеграції у світовий інформаційний простір.

2.3. Вплив цифрових технологій на модель поведінки читача

Сучасні бібліотеки трансформуються і розвиваються разом із суспільством, беручи на себе роль громадських центрів – інформаційних, культурних, освітніх, соціальних тощо. У соціально-економічних умовах, що змінилися, суспільна значущість бібліотечної діяльності все більше зростає – бібліотека стає інституцією, яка може консолідувати громадськість у вирішенні важливих соціальних проблем та бере участь у формуванні громадянського суспільства в країні [4, с. 7].

Головне завдання бібліотек завжди було збирання, зберігання, поширення, виробництво та використання загальнодоступної інформації. Сьогодні бібліотеки повинні перетворювати інформацію на національний потенціал, від якого залежить українське суспільство, як сталий розвиток. Тому потрібно враховувати, що саме в наш час змінюється спосіб творення інформаційного продукту, а це приводить до соціальних трансформацій, які виникають. Для того щоб розкрити сенс і специфіку зазначених змін, необхідно визначити й дослідити роль і місце інформації та знань у сучасному суспільстві. У бібліотечному обслуговуванні завжди було в пріоритеті поширення знань та зв'язку користувача з інформацією, але на сьогодні масштаби та темпи соціальних трансформацій вимагають відповідних змін у традиційній діяльності бібліотеки як обслуговуючої структури.

Поряд зі звичними формами діяльності на бібліотечній платформі розвиваються унікальні моделі взаємодії інформаційного обслуговування та соціальних послуг для різних категорій населення, що передбачає розширення напрямів роботи, зокрема, і через надання спеціалізованої консультативної допомоги та появу нових інформаційних сервісів, здатних забезпечити потреби сучасного користувача.

Ефективне використання інновацій – складне професійне завдання бібліотечної спільноти. Важливо, що успішність інновацій цілком залежить від ставлення до них не лише персоналу, але й керівництва. Обґрунтування актуальності та своєчасності нововведень, захопленість керівників справою, здатність повести за собою команду, створення умов для особистісного росту співробітників, економічне стимулювання та інші фактори посилюють інноваційну активність персоналу.

Інноваційні досягнення багатьох бібліотек України (вони на слуху) – підтвердження професійної грамотності їх управління. Помітні зрушення, численні приклади того, що практики шукають сьогодні відповіді на питання інновацій, важливо, що багато в чому це стало можливим завдяки ентузіазму і професійному сумлінню бібліотекарів, глибокому їх розумінню свого патріотичного і професійного обов'язку. Але інноваційні підходи до реалізації завдань вимагають наявності у

бібліотечних спеціалістів знань, вміння і навиків, що сприяють організації, управлінню і діяльності.

Сьогодні кожен бібліотечний працівник повинен розуміти зміст інноваційних процесів, знати світовий рівень розвитку бібліотечно-інформаційної науки і технологій, вміти відслідковувати тенденції їх розвитку, володіти навичками інноваційного проектування. Час показує, що бібліотекар може стати незатребуваним, якщо він володіє тільки вузько-профільними навичками, необхідними на його робочому місці. Адже в умовах, що постійно змінюються (зовнішнє і внутрішнє середовище), він повинен володіти знаннями різного спектру (правовими, маркетинговими, комунікативними), що дає зокрема і проблемно-тематична, проектна методика.

Яскравим прикладом можуть бути освітні проекти «Проф.-PR», що реалізуються в бібліотеках, і в НБУ для дітей. Завдання проекту полягає у презентації колегам діяльності структурних підрозділів бібліотеки. Мета – удосконалення командної роботи у відділах, формування навиків системного аналізу у фахівців, що необхідно при підготовці матеріалу презентації. Після кожного виступу – оцінка роботи за наступними критеріями: повнота подачі матеріалу, професіоналізм, використання НІТ, емоційний вплив на слухачів. Важливо, щоб був присутній дух змагання і посилювався від презентації до презентації.

Сучасний вектор системи підвищення кваліфікації, як бачимо, спрямовується на розкриття творчого, наукового потенціалу кожного окремого спеціаліста, що дозволяє особистості заявити про себе, задовольнити індивідуальні потреби в визнанні, повазі і самовираженні (вищий рівень по ієрархії людських потреб за теорією А. Маслоу). Професійний потенціал бібліотекарів може підтвердити і конкурс наукових робіт (1 раз на 2 роки) в номінаціях «Науково-методична розробка», «Електронні бібліографічні видання», «Науково-дослідна робота», «Публікації в професійних виданнях», конкурс «Краща виставка року». Має бути створена експертна комісія, яка аналізує і оцінює представлені експозиції за різними критеріями: актуальність, повнота розкриття проблематики, відповідність змісту заявленій темі, жанрововидавниче різноманіття представлених матеріалів

бібліографічного забезпечення, дизайн виставок, ефективність. Переможець той (відділ або індивідуальний автор), хто набрав найбільшу кількість балів в сумі за усіма критеріями – йому вручається диплом.

При створенні електронної бібліотеки потрібно забезпечити зручність та доступність для користувачів, видачу інформації та оперативність пошука. Бібліотеки можуть містити набір службових функцій, що допомагають координувати роботу персоналу. Це допомагає переносу відпрацьованої інформації у звичайній бібліотеці збереженню і видачі інформації на електронну форму, що дає широку можливість пошуку по електронному каталогу, організація доступу через комп'ютерні мережі. Крім того електронна бібліотека має бути універсальною, тобто придатною як для організації на масове використання, так і для підтримки невеликої бібліотеки з використанням домашнього комп'ютера.

Порівняно з традиційними бібліотеками електронні бібліотеки мають такі переваги [5]:

- надають інформацію користувачеві про місце його замовлення - потрібен лише комп'ютер, підключений до комп'ютерної мережі;
- надають більше можливостей для пошуку та обробки інформації, оскільки майже будь-яке слово в тексті може бути пошуковим терміном;
- пропонують можливість обміну певною інформацією, що значно спрощує завдання фізичного тиражування рідко використовуваних матеріалів, а також дають доступ до єдиного документа, для отримання якого раніше необхідно було зайти в репозиторій, де він знаходиться;
- дозволяють бібліотекам і архівам забезпечити широкий доступ користувачам свої кошти шляхом подачі їх у комп'ютерну мережу;
- дозволяють бібліотекам постійно підтримувати свої документальні ресурси в актуальному стані, оскільки оновити електронну версію документа легше, ніж друковану;
- інформація доступна 24 години на добу і всюди;

- носії інформації можуть бути представлені в різних форматах (текст, база даних, діаграма) [15].

Електронні бібліотеки мають низку переваг і надають користувачам вдосконалену технологію пошуку, збору, обробки та розповсюдження інформації.

Однак реальність сьогодення — це паралельне існування світів цифрової та друкованої інформації, що зумовлює необхідність співіснування традиційних бібліотечних технологій та нового електронного та органічного поєднання досвіду та досягнень. Від сформованої сфери інформаційно-бібліотечної справи та переваг новітніх комп'ютерних технологій.

Одним із актуальних завдань книгозбірень на сучасному етапі є адаптація усталених бібліотечних форм надання знань для використання в цифровому інформаційному середовищі, забезпечення розумного балансу між потребою в інноваціях і збереженням бібліотечних традицій [6].

Сучасна організація бібліотек базується не лише на автоматизації окремого книгозбірні, основною метою є створення єдиного інформаційного простору для всієї України, а також інтеграція колекцій національних книг у міжнародну бібліотеку. простір, заснований на співпраці та обміні досвідом із закордонними колегами. Для успішного виконання цих завдань бібліотеки повинні здійснити ряд практичних заходів, серед яких: удосконалення процесів збирання, зберігання, пошуку та використання бібліотечно-бібліографічної інформації та публікації текстів в електронному форматі; надання безкоштовного онлайн-доступу до бібліографічної інформації та повнотекстових баз даних [7].

Для налагодження ефективної комунікації з населенням бібліотеки активно використовують можливості соціальних мереж, що дозволяє: популяризувати заклад та формувати його позитивний імідж; рекламувати бібліотечні ресурси, послуги та послуги; анонсувати нові продукти, віртуальні виставки, тематичні заходи; залучити якомога ширшу аудиторію шляхом встановлення зворотного зв'язку, комунікації; пропагувати книгу та читання; налагодження комунікації професійних груп, оперативний обмін досвідом з колегами через вивчення та впровадження їх практичних досягнень; поширювати корисну інформацію серед бібліотечної

спільноти та читаючої публіки; проводити онлайн-опитування користувачів та бібліотекарів; надавати консультації та віртуальну допомогу; брати участь в Інтернет-проектах для розширення соціокультурного партнерства [8].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку бібліотечної справи в Україні та проблеми широкомасштабного впровадження Інтернет-технологій, оптимізація книжкових фондів потребує вирішення проблеми ефективного використання інформаційних ресурсів.

Актуальними є три взаємодоповнюючі напрями вирішення кола описаних завдань. Перший і найпростіший — це під час книгообміну активно використовувати електронну пошту, соціальні мережі та месенджери, що дає змогу оперативно координувати книгообмінні операції з партнерами. Другим напрямком ефективного використання можливостей Інтернету є залучення онлайн-технологій до процесів обслуговування. В даний час професійні книжкові організації мають електронні бази даних з інформацією про книги та періодичні видання, доступ до яких надається і бібліотекам, що значно спрощує замовлення матеріалів через Інтернет. Найбільш зручним є третій напрямок. На серверах бібліотечної мережі накопичено велику кількість загальнодоступних комп'ютерних файлів: документи IFLA, бібліотечні стандарти, власні видання книгозбірень, повні тексти документів віртуальної бібліотеки тощо. Це свідчить про те, що комп'ютерні мережі створюють передумови для докорінне оновлення процесів комплектування та використання бібліотечних фондів. Сьогодні створення електронних бібліотек, онлайн-каталогів, сервісів електронної доставки документів є найпоширенішим напрямком використання Інтернет-технологій у діяльності бібліотек. До наведеного переліку слід додати віддалену реєстрацію користувача, дистанційне замовлення документів та продовження передплати, доступ до електронної форми тощо. Багато книгозбірень створюють блоги, які використовують для інформування про культурні, мистецькі та освітні проекти та події.

З метою підвищення інформаційної культури користувачів, спрощення пошуку інформації та спілкування з віддаленою аудиторією спеціалісти бібліотек створюють віртуальні довідники, за допомогою яких надають відповіді на бібліографічні

запити; використовувати мультимедійні сервіси – для створення віртуальних екскурсій, галерей, навчальних відеокурсів і лекцій, організації відеоконференцій тощо. Крім того, розвиваються інноваційні напрями бібліотечної роботи, засновані на оригінальних ідеях, що виходять за рамки традиційних канонів, форм і методів: бібліотечний флешмоби, серед яких флешбуки, веб-квести, виставки віртуальні, буктрейлери, бібліофреш, бібліомікс тощо.

Тому спектр послуг, які сучасна бібліотека може надавати за допомогою Інтернет-технологій, надзвичайно широкий. Держава також регулює процеси розвитку та модернізації бібліотек, через норми Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [9] визначає статус бібліотечних закладів, правові та організаційні основи бібліотечної справи та бібліотечної системи, визначає статус бібліотечних закладів, правові та організаційні основи бібліотечної справи та бібліотечної системи. визначає вимоги до формування та збереження бібліотечних фондів, удосконалення бібліотечного обслуговування відповідно до культурних і наукових вимог суспільства.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КОРИСТУВАЧІВ

3.1. Методика дослідження інформаційної поведінки користувачів

Електронні бібліотеки, поступово долаючи підхід "пошук і доступ", пропонують користувачам віртуальний простір та інструменти для налагодження ефективної комунікації в межах соціальних та наукових співтовариств. Моделювання їх поведінки дозволяє прогнозувати та навіть формувати інформаційні потреби, запроваджувати сервіси та інструменти розвитку електронних фондів і таким чином представляти більш привабливий, індивідуальний, мобільний, фрагментарний, інтерактивний, видовищний, мозаїчний контент.

Моделювання поведінки користувачів відбувається за умови їх участі у створенні електронних бібліотек на різних етапах — від проектування електронних ресурсів, модифікації до безпосереднього їх застосування. Це реалізується через максимальне наближення відвідувачів до процесів формування та трансляції інформаційних об'єктів, підвищення зворотного зв'язку, делегування функцій з управління контентом, застосування технологій соціальної взаємодії, використання краудсорсингу, вірусного маркетингу та інших соціокомунікаційних технологій. Це важливий крок у просуванні цифрової стратегії та визначенні нової ролі електронних бібліотек в онлайн-середовищі.

Мета та об'єкт дослідження.

У сучасному інформаційному суспільстві бібліотеки трансформуються з традиційних сховищ знань у динамічні інформаційні центри, що активно впроваджують цифрові технології. Розуміння інформаційної поведінки користувачів стає ключовим для адаптації бібліотечних послуг до змінних потреб споживачів.

У 2025 році було проведено дослідження інформаційної поведінки користувачів Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки м. Київ з метою виявлення змін у запитах та каналах інформаційного пошуку.

Мета: визначити основні тенденції, канали інформаційного споживання та рівень задоволеності бібліотечними сервісами.

Об'єктом дослідження виступили зареєстровані користувачі бібліотеки (віком 15–65 років).

Предметом дослідження — їхня інформаційна поведінка у фізичному та цифровому середовищі бібліотеки.

Методика дослідження.

Методи збору даних.

- Анкетування — було проведено онлайн-опитування серед 150 користувачів;
- Контент-аналіз запитів до бібліотекарів (200 звернень за період січень–березень 2025);
- Аналіз веб-активності — статистика користування електронним каталогом та віртуальними сервісами.

Інструменти

- Google Форми;
- Google Analytics (для сайту бібліотеки);
- Ведення журнальної реєстрації звернень у довідковій службі.

Період проведення

Січень — березень 2025 року.

Результати дослідження

Таблиця 3.1 - Частота відвідування та формати використання

Параметр	Частка (%)
Відвідують тільки онлайн	42 %
Поєднують онлайн та офлайн	38 %
Відвідують лише фізично	20 %

Коментар: домінує змішана модель взаємодії з бібліотекою.

Цілі звернення

- Пошук наукової літератури — 62 %
- Доступ до повнотекстових ресурсів — 55 %
- Навчання цифрової грамотності — 28 %

- Участь у подіях бібліотеки (вебінари, курси) — 19 %

Таблиця 2.3 - Популярні сервіси

Сервіс	% користування
Електронний каталог	77 %
Віртуальна довідка	48 %
Репозитарій бібліотеки	44 %
Онлайн-події (Zoom, YouTube)	25 %
Telegram-бот консультаційний	21

Таким чином, більшість користувачів у 2025 році активно використовують електронні сервіси, надаючи перевагу швидкому доступу та зручності;

Інформаційна поведінка стала багатоканальною — користувачі одночасно звертаються до сайтів, мобільних застосунків, соцмереж;

Важливими залишаються традиційні послуги, особливо для старшої категорії;

Підвищення цифрової грамотності користувачів спонукає бібліотеки змінювати формат обслуговування: від традиційного довідника до цифрового посередника.

Дослідження інформаційної поведінки користувачів бібліотек у 2025 році підкреслює важливість адаптації бібліотечних послуг до цифрових тенденцій. Впровадження рекомендованих заходів сприятиме підвищенню ефективності бібліотечного обслуговування та задоволеності користувачів.

3.2. Шляхи підвищення інформаційної культури користувачів у цифровому середовищі

В умовах інтенсивного переходу до інформаційного суспільства починає загострюватися суперечність між невпинно зростаючими обсягами знань, що створюються суспільством і підлягають поширенню в часі та просторі, з однієї сторони, і обмеженими можливостями системи документальних комунікацій “ери Гутенберга”, основа яких базується на друкованих носіях, а з другої. Розв’язання

згаданої суперечності починає потребувати кардинальних активізації робіт зі створення та впровадження в практичну діяльність бібліотек новітніх комп'ютерних технологій.

Вони мають забезпечити перехід до корпоративних технологій обробки документальних потоків і формування в Україні єдиного науково-інформаційного простору, а також розробку інтелектуальних технологій аналітико-синтетичної переробки інформації та екстракції знань.

Провідним напрямком модернізації бібліотечної справи є її інформатизація: впровадження і розвиток в бібліотеках нових інформаційних технологій, формування і використання електронних ресурсів, впровадження мультимедійних технологій, розвиток мережевої взаємодії бібліотек, підключення до світової системи Інтернет. Це призводить до створення нових структурних підрозділів, змін функціональних обов'язків працівників, залучення спеціалістів з різних галузей знань. Тому перед бібліотекарями постає необхідність освоєння нових знань та вмій, вивчення досвіду своїх колег.

З давніх часів бібліотеки були і сховищем документів, і основною базою навчання. Нині роль сучасної бібліотеки, насамперед бібліотеки для дітей, зростає в рази: необхідно передавати дітям набуті раніше знання та готувати їх до життя в суспільстві, де накопичення акумуляторів інформації відбувається дуже швидко.

Успішно виконувати цю роль можна лише за умови активного використання та впровадження новітніх сучасних технологій. Сьогодні комп'ютеризована бібліотека виконує особливу місію – забезпечує читачам швидкий доступ до інформаційних ресурсів і водночас є центром навчання інформаційної грамотності.

Впровадження автоматизації в наших бібліотеках набирає обертів, але бібліотекарі часто стикаються з проблемою: з чого почати, як рухатися далі?

Питання про необхідність впровадження автоматизації не виникає, а як це буде зроблено, якими силами і, перш за все, для чого? Головною особою в бібліотеці залишається бібліотекар, який є користувачем різноманітних технічних новинок, що надходять у її стіни. Це зовсім не відрізняє його від читача, оскільки бібліотекар використовує досягнення комп'ютеризації в технологічних цілях, а читач - в

споживчих. У результаті бібліотекар стає не вирішальною ланкою у здійсненні комп'ютеризації, а жертвою прогресу, навіть у хорошому розумінні цього слова.

Сучасний бібліотекар є посередником між читачем і книгою чи іншим носієм інформації. Є ще дві категорії людей, які допомагають бібліотекам.

Перший – це автоматизатори, це основа прогресу в бібліотеках, в особі яких ми повинні знайти союзників, ми повинні їх виправити, ми повинні їх запросити. На жаль, їм не завжди вистачає професійних знань у галузі традиційних бібліотечних технологій. Більшість із них вважає, що, встановивши один чи декілька комп'ютерів у відділі каталогізації, вони зможуть обійтися без друкарських машинок і традиційних друкованих карток.

Друга категорія – адміністрація, яка не хоче відставати, ревниво стежить за досягненнями своїх колег, щоб не здатися ретроградом. Для неї важливо організувати вивчення чужого досвіду, ознайомлення з різними системами, які вже встановлені та працюють в інших бібліотеках. Сучасні технології диктують певні зміни в завданнях та функціях бібліотек. Основне завдання для книгозбірень – сприяти формуванню надійного та комфортного інформаційного середовища для своїх користувачів.

Надійність – це не лише гарантований доступ до інформаційних ресурсів, але й створення в інформаційному просторі умов для формування безпечного розвитку особистості, який може сприяти росту творчих здібностей та духовних якостей особистості. Сьогодні для присутності бібліотеки в інтерактивному середовищі самого лише бренду чи структури сайту недостатньо. Повсюдне поширення Інтернету робить необхідним широкомасштабну присутність бібліотек у глобальній мережі за допомогою сайтів, блогів, соціальних співтовариств[12].

Інновації в бібліотечному обслуговуванні найчастіше стосуються створення нових інформаційно-комунікаційних послуг і сервісів. Читачі масово стають віртуальними користувачами і те, що зменшує кількість реальних відвідувачів бібліотек, може стати при нагоді у збільшенні «віртуальних». Активність користувачів у соціальних мережах (СМ) постійно зростає. Сьогодні користувач прагне перебувати в курсі подій, які відбуваються, завдяки коротким повідомленням

на персональній сторінці в соціальній мережі. Соціальна мережа виступає перспективним засобом для реклами бібліотечної діяльності. Якщо книгозбірня хоче бути сучасною та орієнтованою на користувача, вона повинна звернути увагу на соціальні медіа і роботу в них. Сьогодні соціальні мережі відіграють дуже важливу роль, адже послугами Інтернету користується майже кожен українець.

Основне призначення соціальної мережі – це інтерактивне спілкування бібліотекаря з читачами, колегами. Групи і сторінки дозволяють залучити користувачів до бібліотеки, достатньо швидко встановити неформальний контакт. Можна оперативно дізнатися думку користувачів з певного приводу, виявити їхні побажання та вподобання. Вірогідність того, що читач зайде в соціальну мережу, а потім до вас, побачивши новину, яка його зацікавить, є досить високою. Інформація про бібліотеку університету в соціальній мережі є відчутною підтримкою основного бібліотечного сайту.

Сторінки бібліотеки в соціальних мережах в основному перенаправляють трафік своїх користувачів на «материнський сайт», бо поряд із власною інформацією у стрічці новин розміщують інформацію, запозичену на офіційному сайті бібліотеки. Дублюється інформація про діяльність бібліотеки: виставки, дні інформації, запрошення на перегляди нової літератури. Створення в соціальній мережі співтовариств – це гарна нагода залучати користувацьку аудиторію на власний сайт. У такий спосіб формується величезна кількість активних користувачів. Представлення бібліотеки в СМ дає змогу оперативно повідомити великій аудиторії про надходження нових видань, заплановані заходи та поширити цю інформацію далі. Іншими словами, це – майданчик для реклами бібліотек і послуг.

Реклама книги в Інтернеті – необхідна складова бібліотечної діяльності. Чим частіше користувач буде бачити в Інтернеті інформацію про діяльність бібліотеки, чим цікавіша та актуальніша вона буде, тим більше ймовірності того, що він стане користувачем бібліотеки або хоча б підписувачем у блогах чи соціальних медіа. Обов'язкова умова – наповнення сайту бібліотеки, блогу чи сторінки в соціальних мережах захоплюючим контентом, який містить дослідницькі статті, посилання на інші ресурси, вікторини, конкурси, відео та фотоматеріали. Усе це є могутнім

інструментом залучення користувачів до бібліотеки, підвищення її іміджу, просування читання[37].

Кожна бібліотека, яка планує організовувати власне представництво в мережі Інтернет, перш за все має сформулювати мету та виокремити основні завдання, які будуть наближати її втілення.

Найчастіше визначаються наступні завдання:

1. формування лояльного ставлення до бібліотеки з боку певної спільноти (для бібліотеки ЗВО це дві великі спільноти – студентство і професорсько викладацький склад) та пошук нових читачів;
2. моніторинг потреб користувачів;
3. інформування та просування послуг бібліотеки.

Незалежно від «майданчика», де буде популяризуватися книгозбірня, запорукою успіху є якісний контент.

Загальний підхід: мінімальне використання тексту, максимальне – будь-якого візуального контенту і мультимедіа. Чим частіше людина буде бачити в Інтернеті інформацію про діяльність бібліотек, чим цікавішою і актуальнішою вона буде, тим більша імовірність того, що вона стане користувачем бібліотеки або хоча б підписником у соціальних медіа. Неодмінна умова цього - наповнення сайту бібліотеки та сторінки в соціальних мережах відповідним контентом, що містить дослідницькі статті, посилання на інші ресурси, відео- і фотоматеріали. Все це є потужним інструментом залучення користувачів до бібліотеки та зростання її іміджу. Завдання бібліотеки полягає в тому, щоб користувач не просто блукав Інтернетом, а як можна частіше відвідував саме бібліотечні представництва в мережі, черпав на цих сторінках корисну, цікаву, достовірну інформацію, включався в діалоги, залишаючи коментарі до постів, висловлюючи свої судження з різних питань.

Соціальні мережі для бібліотеки – це ще один канал для повідомлень про її діяльність і ресурси, важливі бібліотечні події, обмін корисною інформацією, проведення анкетування, розміщення презентацій або відеороликів про бібліотеку тощо.

Для впевненого функціонування «віртуального» представництва в Інтернеті бібліотекам потрібно:

- завжди пам'ятати про потреби своїх користувачів та читачів, досліджувати їхні інформаційні запити;
- створювати та пропонувати теми, цікаві читачам, долучати їх до участі в дискусіях;
- персоніфікувати спілкування, відповідати на запити користувачів від власного імені як бібліотекаря, а не від знеособленого закладу;
- подавати матеріали більш емоційно;
- заохочувати внесок користувачів у діяльність бібліотечних веб-проектів (коментарі, конструктивна критика, побажання);
- оперативно реагувати на негативні відгуки і підтримувати зворотній зв'язок;
- використовувати соціальні мережі комплексно, створюючи перехресні посилання на свої сторінки;
- враховувати особливості кожного сервісу при поданні матеріалів та інтереси своєї аудиторії;
- розглядати соціальні медіа бібліотеки як унікальні електронні видання, які читають як читачі і співробітники бібліотек, так і сторонні особи, яких цікавить ваш контент;
- напрацювати чітку політику щодо поведінки бібліотеки та її працівників у соціальних мережах та задокументувати її;
- позиціонувати себе як надійне та безпечне джерело інформації;
- забезпечувати постійне наповнення і розвиток створених сторінок;
- не очікувати миттєвого результату.

Найімовірніше, що у недалекому майбутньому соціальні мережі стануть невід'ємною частиною бібліотек та, врешті-решт, стануть основним способом зв'язку між представниками громади та інформацією, до якої ми надаємо доступ. Уже існує велика онлайн-громада бібліотекарів, які регулярно

використовують соціальні мережі для спілкування одне з одним, отже, це гарний інструмент для подальшого розвитку професії. На мою думку, ми маємо більш активно підтримувати створення контенту спільно з нашими користувачами.

Ми повинні не тільки надавати комп'ютери та програмне забезпечення читачам, але й навчати їх знаходити інформацію, спілкуватися та співпрацювати, а також використовувати ці ресурси у ефективний та безпечний спосіб. Наразі кожна бібліотека - публічна, наукова чи закладу вищої освіти - здійснює діяльність у соціальних мережах без будь-яких регламентуючих документів. Як правило, відповідають перед колегами та користувачами соціальних мереж за надану інформацію керівники бібліотек, не дивлячись на те, що інформаційним наповненням сторінок займаються бібліотечні спеціалісти різних посад та кваліфікації. У більшості випадків робота проводиться методом спроб та помилок, рішення приймаються з натхнення або на основі досвіду інших бібліотек.

Сучасний медіапростір – це сфера, схильна до постійної трансформації, яка через посередництво засобів масових комунікацій, в тому числі й соціальних мереж, пов'язує людину з навколишнім світом, інформує, розважає, пропагує, впливає на оцінки, думки, поведінку людей.

Тому сьогодні нагальною є розробка на вищому рівні документів, які б містили відповіді на численні запитання, серед яких:

документи, що регламентують діяльність бібліотеки в соціальних медіа на різних рівнях;

завдання, які повинна вирішувати бібліотека в соцмережах; яким повинен бути контент;

рекомендації щодо рівня кваліфікації працівників, які ведуть бібліотечні сторінки на соціальних платформах;

необхідно для здійснення такої роботи виділяти окрему ставку чи достатньо на будь-якого співробітника покласти додаткові обов'язки;

як здійснювати планування діяльності, які критерії оцінки ефективності роботи бібліотеки в соціальних мережах.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дипломної роботи було здійснено всебічне теоретичне й практичне дослідження інформаційної культури користувачів бібліотек в умовах цифрової трансформації суспільства. Отримані результати дозволяють зробити низку узагальнюючих висновків, що відображають як поточний стан, так і перспективи розвитку даного явища.

Передусім встановлено, що інформаційна культура в умовах цифрової епохи перестає бути лише елементом загальної культури людини й дедалі більше набуває статусу життєво необхідної компетентності. Вона охоплює не тільки здатність до пошуку, аналізу та використання інформації, але й критичне мислення, етичне ставлення до інформаційних джерел, розуміння цифрової безпеки.

Дослідження підтвердило, що цифрові технології значною мірою вплинули на зміну моделі поведінки користувача бібліотеки. Сучасний читач уже не є пасивним споживачем інформації, а виступає як активний її виробник, ретранслятор і куратор. Формується новий тип інформаційної особистості — динамічної, мобільної, технологічно підготовленої, яка очікує миттєвого доступу до знань, зручного інтерфейсу, та можливості персоналізованого обслуговування.

Разом із тим виявлено, що рівень інформаційної культури користувачів є нерівномірним і залежить від віку, освіти, професійного досвіду, а також від доступу до цифрових ресурсів. Це підкреслює необхідність системного підходу до формування інформаційної культури, особливо в контексті діяльності бібліотек як просвітницьких і освітніх центрів.

Значущими у цьому контексті є ініціативи, реалізовані українськими бібліотеками в рамках цифрової трансформації (хаби цифрової освіти, електронні каталоги, інституційні репозитарії, онлайн-сервіси). Водночас порівняльний аналіз із міжнародним досвідом засвідчив потребу у подальшій модернізації бібліотечних інфраструктур, зокрема в напрямі створення інтуїтивно зрозумілих цифрових платформ, підвищення рівня цифрової грамотності як бібліотекарів, так і користувачів.

На підставі проведеного практичного дослідження встановлено, що найбільш ефективними засобами підвищення рівня інформаційної культури є:

- регулярні цифрові тренінги та освітні програми;
- розвиток мультимедійного контенту (подкасти, інфографіки, відеоуроки);
- інтеграція бібліотечних сервісів із соціальними мережами;
- розширення доступу до платформ відкритої науки та освіти.

Таким чином, бібліотека цифрової епохи має позиціонувати себе не лише як сховище знань, а як інформаційний хаб, медіаплатформа та освітній центр, що сприяє формуванню свідомих, відповідальних і культурно зрілих громадян інформаційного суспільства.

Отже, цифрова трансформація бібліотек відкриває перед ними нові можливості, проте разом з тим ставить перед ними значні виклики. Успішна адаптація до цифрової ери потребує інвестицій у нові технології, навчання персоналу та розробки ефективних стратегій захисту даних. Незважаючи на ці виклики, цифрова трансформація сприяє підвищенню доступності інформації, покращенню якості бібліотечних послуг та збереженню культурної спадщини для майбутніх поколінь. Поєднання сучасних цифрових технологій та традиційних носіїв інформації допоможе охопити усіх користувачів бібліотек, адже кожен зможе знайти для себе те, що йому до вподоби: втілити в життя свої ідеї, реалізувати задуми та відпочити відповідно до своїх індивідуальних потреб. Бібліотеки, що здатні адаптуватися до змін та впроваджувати новітні технології, зможуть залишатися важливими центрами знань та інформації у сучасному суспільстві.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на аналіз взаємозв'язку між рівнем інформаційної культури та цифровою компетентністю в різних вікових і професійних групах, а також на вивчення ефективності конкретних інструментів цифрової освіти, які впроваджуються бібліотеками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко О. М. Формування інформаційної культури користувачів в умовах автоматизації бібліотеки Технологічного університету Поділля. Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 40-річчю бібліотеки Технологічного університету Поділля: 15-16 жовтня 2018 року. М-во освіти і науки України, Технол. ун-т Поділля. - Хмельницький : ТУП, 2018. – С. 54-59.
2. Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента. Наукова бібліотека Запорізького національного університету. 2017. “: <https://library.znu.edu.ua/articles/1263.ukr.html>
3. Богуш Т. Пандемія COVID-19: виклики й особливості діяльності бібліотек, Т. Богуш Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 7-12.
4. Вилегжаніна Т. Читайте! І будьте здорові!!!, Т. Вилегжаніна Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 4-5.
5. Горбань Ю., Скаченко О. Бібліотека у грі: навчання інформаційної грамотності та запобігання плагіату. Бібліотечний вісник. 2019. № 5. С. 26–33.
6. Гранчак Т. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. Вип. 3. С. 20–35. URL: <https://cutt.ly/LyPl84K>
7. Гранчак Т., Сошинська Я. Академічний плагіат в Україні в умовах культурного транзиту. Міждисциплінарні дослідження складних систем. 2019. № 15. С. 107–127.
8. Грипич С., Буравкова Л. Формування інформаційної культури користувачів як важлива складова діяльності бібліотеки закладу вищої освіти. Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2019. № 1. С. 33–40.
9. Гришук Л. Робота книгозбірні в контексті формування сучасного бібліотечного простору [Текст] : [робота Терноп. ОБМ по залученню молоді до читання], Л. Гришук Бібліосвіт : інформ. вісн. редкол.: Г. Саприкін, Т. Сопова, Т. Якушко. – Київ : [б. в.], 2015. – Вип. 4 (56). – С. 37–44.

10. Гуржій А. М., Овчарук О. В. Дискусійні аспекти інформаційно-комунікаційної компетентності: міжнародні підходи та українські перспективи. Інформаційні технології в освіті. 2013. Вип. 15. С. 38–43.
11. Ейсмонт Ю. Новий правопис: дискусійні питання, Ю. Ейсмонт Вісник Книжкової палати. - 2020. - №9. - С. 15-19.
12. Здановська В. Бібліотекарі на карантині, В. Здановська Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 30-34.
13. Інформаційна культура. URL: <http://surl.li/skqos>
14. Інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку». Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського. URL: <http://surl.li/skxmq>
15. Ісаєнко О. Бібліотечне дистанційне обслуговування в Україні на сучасному етапі. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2010. Вип. 27. С. 139–147.
16. Кислюк Л. Аналіз структури та ступеня впровадження електронних ресурсів і баз даних бібліотек вищих навчальних закладів України, Л. Кислюк , Вісник книжкової палати. – 20019. – №3. – С. 28-31.
17. Кропочева Н. М. Особливості змісту та технологій висвітлення інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек в умовах воєнного стану. Бібліотечний Меркурій. 2023. Вип. 1(29). С. 131–144. DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2023.1\(29\).280029/](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2023.1(29).280029/).
18. Лобузін І. В. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації : дис. канд. наук із соц. комун.; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 258 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/dis_0.pdf
19. Матвієнко О., Цивін М. Цифровізація: освітній контекст, О. Матвієнко, М. Цивін, Вісник Книжкової палати. - 2020. - №11. - С. 28-34.
20. Меморандум про співпрацю у створенні умов для вдосконалення цифрової освіти всіх верств населення України на базі публічних бібліотек між Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Інтернет Асоціацією України та Громадською

організацією «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація», 26 трав. 2020 р., м. Київ. URL: <https://ula.org.ua/images/documents/4678/Mem.pdf>

21. Нагорнюк О. Сучасна бібліотека – ресурс для розвитку громади. Uplan.org.ua. 30.09.2019. URL: <http://surl.li/hwvl>

22. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи : наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18-19 листоп.2022 р., В. Г. Кремень та ін. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>.

23. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (до 30-річчя незалежності України) : монографія за ред. В. Г. Кременя; Національна академія педагогічних наук України. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>.

24. Онищенко О. Бібліотека і «цифрове» покоління [Текст] : [нова ситуація – нові форми роботи] / О. Онищенко Бібліотечний вісник. – 2016. – № 5. – С. 3-6.

25. Павленко Т. Інтернет-конференція як форма професійної комунікації / Т. Павленко Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. - 2020. - №2. - С. 32-34.

26. Пандемія COVID-19 та діяльність Національних бібліотек світу Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 38-39.

27. Погоріла Ю. В., Яворська Т. М. Окремі аспекти становлення і розвитку бібліотек США. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2022. № 1(14). С. 238–243. URL: <https://jvestniksss.donnu.edu.ua/article/view/12109>

28. Половинчак Ю. М. Бібліотека в системі мережових інтерактивних практик формування національної ідентичності : дис. ... д-ра наук із соц. комун.; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 427 с. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/dis_26.pdf

29. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: Стратегія від 23.03.2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>
30. Прокопенко Л. Законодавче регулювання у сфері діяльності бібліотек Л. Прокопенко Науковий вісник. – 2015. – Вип. 32. – С. 67-71.
31. Публічні бібліотеки України як місце доступу громадян до інформаційних технологій та інтернету [Текст] : матер. дослідж. УБА; В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хіміч. – К.: Міленіум, 2008. – 122 с.
32. Розколупа Н. Організація дистанційної (надомної) роботи в бібліотеці / Н. Розколупа Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 6-7.
33. Роль бібліотек та інформаційних центрів в інформаційній структурі України. URL: <http://www.student-works.com.ua/referats/BJD/1453.html>
34. Ростока М. Л. Ефективні методології цифрової трансформації у постмодерному науково-освітньому просторі. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довід. бюл. наук. ред. М. Л. Ростока ; бібл. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. Вип. 17. С. 3–30. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735907/>
35. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичний супровід освіти як сфера наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка. 2020. Вип. 8(15). [https://doi.org/10.33296/2707-0255-8\(15\)-05](https://doi.org/10.33296/2707-0255-8(15)-05).
36. Салата Г. В. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 1. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2022.257253>.
37. Сергієнко О. А. Роль бібліотеки у формуванні інформаційної культури вчителя та учня, як складової загальної культури особистості, шкільна бібліотека – інформаційний центр для вчителів, учнів, батьків. Vseosvita.ua. URL: <http://surl.li/skqpd>
38. Слободянюк Т. Бібліотечним «мостом» – в Інтернет Т. Слободянюк Поділ. вісті. – 2010. – № 76-77.

39. Стороженко О. Нормативно-правова основа функціонування сфери культури [Текст] / О. Стороженко Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. – 2011. – №4. – С. 1-6.

40. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки : (нова ред.) / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; авт. кол.: Березівська Л. Д., Закатнов Д. О., Страйгородська Л. І. та ін. ; за наук. ред. Л. Д. Березівської. Київ, 2020. 28 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/Development-strategy-2017-2026_ukr.pdf

41. Сучасні тенденції розвитку публічних бібліотек і бібліотечної справи у зарубіжних країнах. Бібліотечному фахівцю. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=8823>

42. Федорів Ю. WIKI бібліотека і хроніки карантину Ю. Федорів Бібліотечна планета. - 2020. - №2. - С. 22-23. 11.Федушко С., Серов Ю. Е-бібліотеки Канади і Словенії С. Федушко, Ю. Серов Бібліотечний вісник. - 2020. - №2. - С. 3-9.

43. Філіпова Л. Я. Цифрові технології в американських бібліотеках: сучасні тенденції розвитку. Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації: зб. матеріалів міжнар. наук. конференції URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/913>

44. Banks K. How Academic Libraries use AI to Improve their Services. PressReader. URL: <https://blog.pressreader.com/libraries-institutions/academic-librariesuse-artificial-intelligence-to-improve-their-services>

45. Berezivska L. et al. Information and Library Support for Education in the Context of its Digitalization L. Berezivska, A. Guraliuk A., L. Ponomarenko, M. Rostoka, S. Tarnavska. AIP Conf. Proc. 2023. 2889, 090003. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0172779>.

